

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

[изаберите факултет или зсп]

и

ВЕЋУ ЗА ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКЕ НАУКЕ

УНИВЕРЗИТЕТА У КРАГУЈЕВЦУ

На седници Већа за друштвено-хуманистичке науке Универзитета у Крагујевцу одржаној 17.12.2025. године (број одлуке: IV-02-751/24) одређени смо за чланове Комисије за писање Извештаја о оцени научне заснованости теме докторске дисертације под насловом: „Уџбеници о природи и друштву у функцији развоја историјског мишљења“, и испуњености услова кандидата Вања Вуковић, магистар међународних односа и предложеног ментора Снежане Маринковић, редовног професора за израду докторске дисертације.

На основу података којима располажемо достављамо следећи:

ИЗВЕШТАЈ

О ОЦЕНИ НАУЧНЕ ЗАСНОВАНОСТИ ТЕМЕ И ИСПУЊЕНОСТИ УСЛОВА
КАНДИДАТА И ПРЕДЛОЖЕНОГ МЕНТОРА
ЗА ИЗРАДУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. Подаци о теми докторске дисертације
1.1. Наслов докторске дисертације:
Уџбеници о природи и друштву у функцији развоја историјског мишљења
1.2. Научна област докторске дисертације:
Педагошке и андрагошке науке, Методика наставе природе и друштва
1.3. Образложење теме докторске дисертације (до 15000 карактера):
1.3.1. Дефинисање и опис предмета истраживања Предмет истраживања представљају црногорски уџбеници о природи и друштву од 1991. до 2023/24. године с аспекта њиховог утицаја на развој историјског мишљења код ученика. С једне стране, предмет истраживања је заступљеност захтева (питања, задаци, налози) различитих нивоа знања (надаље категорије историјског мишљења), начин презентације историјског садржаја и врста историје на којој ученици изучавају прошлост и формирају историјско мишљење. С друге стране, предмет истраживања је однос између категорија историјског мишљења којим актуелни уџбеници о природи и друштву у Црној Гори пружају подршку развоју историјског мишљења и нивоа историјског мишљења са којим располажу ученици на крају петог разреда основне школе.

Кандидат је у поставци и одабиру предмета истраживања пошао од релевантни теоријских и емпиријских налаза који потврђују кључну улогу уџбеника у развијању критичког, односно историјског мишљења. То мишљење не представља јединствен процес, већ се састоји од више компоненти различитих нивоа знања и способности, односно од категорија историјског мишљења, као што су: знање историјских чињеница, разумевање догађаја, људи и промена у прошлости, хронологија и временски односи и историјско истраживање - историјска анализа и интерпретација (Лернер, 1982; Stearns, Seixas & Wineburg, 2000; Seixas & Morton, 2013; VanSledright, 2004; Lee & Ashby, 2000; Turner-Bisset, 2005). Стога се историјско мишљење дефинише као облик критичког мишљења које уџбеник формира на одређеним историјским садржајима и развија различитим захтевима, као основним дидактичким механизмима. Уџбеници као школске књиге, подједнако као и учитељи имају задатак да ученика науче да мисли, што се најбоље постиже са разноврсним захтевима примереним узрасту ученика и његовим психофизичким способностима. На тај начин се стварају ситуације које „наводе ученике да упознају, увежбавају и примењују све понуђене варијанте мисаоног процеса“ (Лакета, 1993: 138). Поједине локалне студије у Црној Гори (Центар за грађанско образовање, 2016.; Иницијатива младих за људска права, 2020.) указују на недовољну оспособљеност ученика за примену историјских знања, што упућује на низак степен развијености историјског мишљења. Стога је важно истражити на који начин и у којој мери уџбеници природе и друштва доприносе развоју историјског мишљења код ученика.

Разумевање прошлости кључно је за развој способности критичког промишљања садашњости, што у савременом добу брзих и често непроверених медијских информација постаје императив. Релевантни аутори критичко мишљење називају историјским, истичући његову улогу у реконструкцији прошлих догађаја и оживљавању мисли које су стајале иза њих, што подразумева активан, критички, логички и пробаблистички начин мишљења (Пешикан, 1996). Један од бенефита учења прошлости јесте формирање историјске свести која је веома значајна у систему вредности једног друштва. Идеје и представе о томе „како смо ми прошли у историји“ учествују у формирању слика о „себи“ и „другима“ и утичу на стварање судова о садашњости и на доношење одлука (Стојановић, 2010).

1.3.2. Полазне хипотезе

Опште хипотезе

1. Постоји статистички значајан ниво повезаности између заступљености категорија историјског мишљења (захтева) у актуелним црногорским уџбеницима о природи и друштву и нивоа историјског знања (историјског мишљења) ученика петог разреда основне школе у Црној Гори.
2. Постоји статистички значајна повезаност између категорије *Историјско истраживање – историјска анализа и интерпретација*, највишег, синтаксичког знања, и нижих категорија знања, супстантивног нивоа, нарочито подкатеорије *Примена знања конвенционалних и историјских јединица*.

Иако се истраживачки надовезују, обе хипотезе постављене су као методолошки независне и проверавају се засебно, што омогућава свеобухватно разумевање улоге уџбеника и структуре историјског мишљења код ученика.

Посебне хипотезе

Посебне хипотезе преко којих се проверавају опште хипотезе су:

Претпоставља се да се уџбеници о природи и друштву могу анализирати с аспекта подршке развоју историјског мишљења кроз две развојне етапе образовања у Црној Гори.

Претпоставља се да актуелни предметни програми о природи и друштву у дефинисаним циљевима и образовно-васпитним исходима предвиђају развој свих категорија историјског мишљења.

Претпоставља се да уџбеници о природи и друштву прве развојне етапе образовног система у Црној Гори (1991-2004) као трансмисивни, подстичу развој историјског мишљења код ученика на ратној и политичкој врсти историје.

Претпоставља се да у уџбеницима о природи и друштву прве развојне етапе постоји значајан удео захтева који не пружају подршку знањима која су неопходна за развој историјског мишљења код ученика.

У уџбеницима о природи и друштву прве етапе постоји заступљеност свих категорија знања неопходних за развој историјског мишљења код ученика, са тенденцијом раста од првог до четвртог разреда основне школе, те су уџбеници у функцији развоја историјског мишљења.

Уџбеници о природи и друштву прве етапе највише пружају подршку категоријама историјског мишљења које подразумевају ниже супстантивно знање, док је подршка категоријама вишег супстантивног и синтаксичког знања знатно мања.

Претпоставља се да уџбеници о природи и друштву друге развојне етапе образовног система у Црној Гори (2005-2023/24) историјско мишљење код ученика формирају на породичној, локалној и националној историји, уз недовољну подршку самосталног учења у циљу примењивости историјског знања.

Претпоставља се да у уџбеницима о природи и друштву друге развојне етапе постоји значајан удео захтева који не пружају подршку знањима која су неопходна за развој историјског мишљења код ученика.

Претпоставља се да у уџбеницима о природи и друштву друге развојне етапе постоји дисконтинуитет у пружању равномерне подршке свим категоријама знања, те с аспекта функције недовољно подржавају развој историјског мишљења.

1.3.3. План рада

План рада чине следеће етапе истраживачких активности:

- Проучавање релевантне литературе.
- Идентификовање развојних етапа у основношколском образовном систему Црне Горе.
- Анализа актуелних црногорских предметних програма о природи и друштву у циљу дефинисања заступљености категорија историјског мишљења.
- Анализа функције уџбеника о природи и друштву прве и друге етапе образовања као

културно- потпорних средства за учење садржаја о прошлости.

- Анализа уџбеника о природи и друштву, прве и друге етапе образовања с аспекта врсте и обима историјског градива.
- Анализа уџбеника о природи и друштву прве и друге етапе образовања с аспекта захтева који не доприносе развоју историјског мишљења, те обрада и интерпретација добијених података.
- Анализа уџбеника о природи и друштву прве и друге етапе образовања с аспекта заступљености захтева (категорија) који доприносе развоју историјског мишљења, те обрада и интерпретација добијених података.
- Анализа уџбеника о природи и друштву прве и друге етапе образовања с аспекта врсте знања и обрада и интерпретација добијених података.
- Тестирање нивоа знања (нивоа историјског мишљења) ученика петог разреда основне школе.
- Испитивање корелације између категорија историјског мишљења у актуелним уџбеницима о природи и друштву и историјског знања ученика (нивоа историјског мишљења).
- Израда модела рада на историјским садржајима у уџбеницима природе и друштва.

1.3.4. Методе истраживања

У истраживању су примењене две основне методе: *Метода теоријске анализе* и *Дескриптивно-аналитичка метода*.

Теоријском анализом се разматрају теоријски и практични радови у циљу: критичког увида развоја уџбеника као културно-потпорног средства којим се подстиче мисаони развој код ученика, сагледава њихова улога у усвајању знања из области друштвених наука и промене у обликовању уџбеника и начину презентације друштвених садржаја. Узимајући у обзир увид у постојеће теоријске и практичне радове о функцији уџбеника у развоју историјског мишљења ова метода служи као основ за формулисање концептуалног оквира истраживања.

Дескриптивно-аналитичка метода омогућава систематско сагледавање начина на који су историјски садржаји представљени у уџбеницима из предмета Природа и друштво, који су били у употреби у црногорским основним школама у периоду од 1991. до школске 2023/24. год. Циљ ове методе јесте да се објективно и темељно прикаже постојеће стање, односно да се идентификују карактеристике уџбеника релевантне за развој историјског мишљења код ученика млађег школског узраста.

У намери да се испита функција уџбеника о природи и друштву с аспекта давања подршке развоју историјског мишљења, у истраживању су примењене технике: *анализа садржаја* и *тестирање*.

Анализа садржаја ће се користити како би се утврдило којим тематским јединицама, на који начин и кроз које захтеве - односно категорије историјског мишљења - се изучава прошлост и даје подршка развоју историјског мишљења у уџбеницима о природи и друштву у Црној Гори у периоду од 1991. до 2023/24. год. У истраживању ће бити примењена квантитативна и квалитативна анализа података који ће се користити у процедури тестирања ученика.

Техника тестирања ће се користити за испитивање нивоа развијености историјског мишљења код ученика петог разреда основне школе, Узорак анализе садржаја чини 27 уџбеника из предмета *Природа и друштво* и *Познавање друштва* као и 8 наставних, односно предметних програма који се употребљавају у Црној Гори у периоду од 1991. до 2023/24. год. Код анализе садржаја уџбеника независну варијаблу представљају уџбеници о природи и друштву од 1991. до 2023/24. године, док је зависна варијабла заступљеност захтева различитог нивоа знања (категорије историјског мишљења) којима уџбеници подржавају развој историјског мишљења.

У циљу процене нивоа историјског знања код ученика, користиће се техника тестирања на репрезентативном узорку од 1000 ученика петих разреда основних школа са територије целе Црне Горе, обухватајући све три регије - северну, централну и јужну.

Независну варијаблу чини заступљеност захтева у актуелним уџбеницима о природи и друштву (катеорије историјског мишљења) који подржавају развој историјског мишљења (ниво историјског мишљења), док ће зависну представљати ниво знања ученика у свакој од категорија.

Приликом избора статистичких поступака руководићемо се истраживачким циљевима, задацима и примењеним инструментима. Користићемо следеће статистичке поступке:

1. Коефицијент интерне поузданости теста знања (Cronbachov alfa тест) – процена поузданости теста.
2. Ајтем анализа теста знања - одређивање дискриминативности теста.
3. Дескриптивна статистика омогућава интерпретацију основних карактеристика података.
4. Анализа варијансе (ANOVA) - испитивање статистички значајних разлика између нивоа знања из различитих категорија историјског мишљења. Статистичка значајност утврђује се помоћу F теста, док се додатне разлике анализирају Post Hoc тестовима.
5. Пирсонов коефицијент корелације - квантитативно одређивање интензитета и правца линеарне повезаности између броја задатака у уџбеницима који се односе на одређену област историјског мишљења и успеха ученика на тесту знања из те исте области. Овај коефицијент омогућава да проценимо у којој мери већи број задатака корелира са бољим резултатима ученика, односно да ли постоји значајна веза између онога што се нуди у уџбеницима и онога што ученици показују као усвојено знање.

Проста и вишеструка линеарна регресија - испитивање повезаности између броја задатака у уџбеницима и нивоа знања из одговарајуће категорије историјског мишљења. За проверу услова примене регресионе анализе коришћен је Durbin-Watsonov тест, док се значајност коефицијената процењивала помоћу F теста. Вишеструка регресија коришћена је за одређивање утицаја осталих категорија на категорију „историјско истраживање“.

При анализи података посебна пажња посвећена је дискриминативности ајтема, као и поузданости теста као инструмента процене знања ученика. Категоризација историјског мишљења у тесту знања и анализа историјских садржаја у уџбеницима засноване су на Блумовој таксономији.

1.3.5. Циљ истраживања

Циљ овог истраживања је двострук. С једне стране, анализом уџбеника о природи и друштву настоји се приказати на којим историјским садржајима и у ком обиму уџбеници подржавају развој историјског мишљења, док се с друге стране настоји утврдити у којој мери пружају подршку различитим категоријама историјског мишљења у периоду од 1991. до 2023/24. год. Крајњи циљ је довести у непосредну везу ниво историјског знања ученика и подршке коју актуелни уџбеници пружају развоју историјског мишљења.

1.3.6. Резултати који се очекују

Истраживање ће нагласити значај пружања систематске подршке свим категоријама знања - од нижих супстантивних до највиших синтаксичких - како би се историјско мишљење развијало прогресивно током основног образовања. Дакле, категорије историјског мишљења, уколико се образложе и прецизирају, могу постати јасан путоказ ауторима уџбеника шта треба да подстичу

код ученика приликом учења историјских садржаја, тако да у фокусу не буде усвајање само чињеничних знања, већ логика и методологија историјске науке. Прецизиране категорије историјског мишљења могу постати путоказ ауторима уџбеника, указујући на начин и степен утицаја уџбеника на формирање историјског мишљења ученика, што представља недовољно истражен аспект у доступној научној литератури. Посебан допринос докторске дисертације је у практичној вредности израде модела - методичког приступа рада на историјским садржајима који је заснован на категоријама историјског мишљења.

1.3.7. Оквирни садржај докторске дисертације са предлогом литературе која ће се користити (до 10 најважнијих извора литературе)

1. Теоријски оквир истраживања: Функција уџбеника у теоријама когнитивног развоја, Историјска наука и учење прошлости у уџбеницима о природи и друштву, Врсте знања и начин презентације историјских садржаја у уџбеницима, Дефинисање основних појмова, Развој историјског мишљења у млађим разредима основне школе, Значај учења историје на млађем школском узрасту - савремене тенденције, Историјско мишљење као савремени методички приступ за изучавање прошлости у уџбеницима Природе и друштва и Познавања друштва у Црној Гори, Категорије историјског мишљења: Знање историјских чињеница, Разумевање догађаја, људи и промена у прошлости, Хронологија и временски односи, Историјско истраживање - историјска анализа и интерпретација, преглед досадашњих истраживања.

2. Методолошки оквир истраживања: Проблем и предмет истраживања, Циљ и задаци истраживања, Хипотезе истраживања, Варијабле истраживања, Методе истраживања, Технике и инструменти истраживања, Популација и узорак истраживања, Узорак уџбеника, Узорак наставних, односно, предметних планова и програма, Узорак ученика, Организација и ток истраживања, Поступак анализе садржаја, Организовање тестирања, Календар истраживања, Статистичка обрада података.

3. Анализа и интерпретација резултата истраживања: Идентификовање развојних етапа у основношколском образовном систему Црне Горе кроз предметне програме и уџбенике о природи и друштву од 1990. до 2023/24. год., Анализа актуелних предметних програма природе и друштва у Црној Гори с аспекта категорија историјског мишљења и врсте знања, Тестирање нивоа историјског мишљења ученика, испитивање корелације између категорија историјског мишљења у актуелним уџбеницима о природи и друштву и нивоа историјског знања ученика, Закључци.

4. Израда модела рада на историјским садржајима у уџбеницима природе и друштва.

5. Литература.

6. Прилози: Преглед уџбеника о природи и друштву од 1991. до 2023/24. год., Преглед тематских јединица на којима се учи историја у уџбеницима о природи и друштву од 1991. до 2023/24. год., Преглед захтева као категорија историјског мишљења, Упоредни приказ категорија историјског мишљења и врста знања, Тест знања.

Важнија литература:

Barton, K. C., Levstik, S. L. (2004). *Teaching History for the Common Good*. Lawrence Erlbaum

Associates, New Jersey-London.

VanSledright, B. A. (2002). *In Search of America's Past: Learning to Read History in Elementary School*. New York-London.

Рендић, М. И. (2000). *Учитељ-истражитељ прошлости*. Школска књига, Загреб.

Благданић, С., Банђур, В. (2018). *Методика наставе природе и друштва*. БИГЗ, Београд.

Благданић, С. (2014). *Историјски садржаји у настави природе и друштва*. Учитељски факултет у Београду, Београд.

Ивић, И., Пешикан, А., Антић, С. (2008). *Водич за добар уџбеник: Општи стандарди квалитета уџбеника*. Завод за уџбенике и наставна средства.

Лакета, Н. (1993). *Вредности савременог уџбеника*. Научна књига, Београд.

Пешикан, А. (1996). *Треба ли деци историја?*. ЗУНС, Београд.

Пијаже, Ж., Инхелдер, Б. (1978). *Интелектуални развој детета*. Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.

Turner, B. R. (2005). *Creative Thinking History in the Primary Classroom*. David Fulton Publishers, London.

1.4. Веза са досадашњим истраживањем у овој области уз обавезно навођење до 10 релевантних референци:

Истраживање историјског мишљења има дугу традицију у академском дискурсу. Још 1982. године, Јаков Лернер (Лернер, 1982) поставио је темељне теоријске основе за разумевање овог феномена. Аутор истиче да се мишљење развија у контексту одређених садржаја, наглашавајући да наставници и методичари морају посветити посебну пажњу одабиру градива које се користи за развој историјског мишљења, као и методама које омогућавају ученицима да анализирају и истражују те садржаје. Лернер сматра да је кључ за развој самосталног и стваралачког историјског мишљења у задацима који ангажују ученике у решавању когнитивних проблема, те да такви задаци треба да се фокусирају на продубљивање основних појмова и веза међу њима, као и на развој процедуралног знања. Иако Лернер никада није експериментално доказао своје теоријске поставке, његова истраживања представљају темељ за даља истраживања у овом пољу.

Осамдесетих година XX века почињу озбиљнија истраживања о учењу историје на млађем школском узрасту у САД. Линда Левстик (Levstik, 1986) је у својој студији спровела истраживање којим је утврдила како ученици развијају историјско мишљење кроз наративно повезивање догађаја. Користила је интервјуе и анализу одговора ученика како би разумела њихов процес резоновања о историјским догађајима и личностима. Истраживање је показало да учење историје зависи од знања и искуства при чему млађи ученици ефикасније уче на

интересантним причама, док старији развијају сложеније перспективе. Стога се не слаже да учење прошлости зависи од узраста ученика већ је оно могуће чим дете схвати да се нешто десило у прошлости те се залаже за изучавање историје на млађем школском узрасту..

Дауни (Downey, 1986) је истраживао како ученици разумеју историјске концепте кроз димензије времена, простора и културе. Његова методологија укључивала је анализу ученичких одговора на задатке који су захтевали хронолошко разумевање догађаја, њихово географско смештање и културну интерпретацију. Користио је комбинацију квалитативних и квантитативних метода, укључујући интервјуе са ученицима, како би проценио на који начин повезују историјске догађаје са својим претходним знањем, анализу писаних радова и тестова, где су ученици израђивали есеје и решавали задатке који су укључивали просторно-временске односе и експерименталне наставне методе, у којима је ученицима давао различите изворе (карте, слике, текстове) и пратио како их интерпретирају у контексту културе из које потичу. Анализом задатака је закључио да се историјско мишљење може развијати код деце на млађем школском узрасту и наводи компоненте историјског мишљења: базичне способности (читање, историјска наратива, писање, састављање прича и сл.) и специфичне способности (схватање временских односа, узрочности, разумевање просторних односа и способност критичког мишљења).

У свом истраживању Роберт Бејн (Robert Bain, 1986) је анализирао како се развија историјско мишљење код млађе деце. Фокусирао се на то како деца разумеју прошлост и на који начин наставници могу користити савремена истраживања да унапреде своје наставне методе. Бејн је користио анализе учioniчког рада и интервјуе са наставницима како би утврдио које технике ангажују ученике у учењу историје. Дошао је до закључка да млађа деца често имају одређена ограничења у разумевању историје, услед потешкоћа схватања узрочно-последичних односа. Његов закључак је да наставници могу превазићи наведене потешкоће уз употребу стратегија, попут креативне методологије како би помогли ученицима да развију критичко мишљење и боље разумевање историјских догађаја.

Ли и Ешби (Lee, Ashby, 2000) су вршећи истраживање напредовања деце у разумевању садржаја о прошлости дошли до важних закључака. Централно место у истраживању биле су способности као што је употреба историјских извора (доказа) и проналазак узрока неког догађаја. Триста двадесет ученика узраста између 7 и 14 година замољено је да одговоре на низ задатака у три различите ситуације који се баве историјским садржајем из енглеског националног курикулума који се користи у британским школама. Аутори су накнадно радили интервју са великим бројем ученика и открили њихово постепено напредовање и то кроз шест фаза. Прво, ученици схватају „прошлост као нешто што треба научити” или „нешто непознато” да би у шестој фази истраживања сматрали *да је историја нешто што се (ре)конструише, као одговори на питања и у складу с одређеним критеријумима*. На основу резултата истраживања са млађом популацијом ученика аутори закључују да њихово напредовање не сме да се изједначава са њиховим биолошким сазревањем и да начин рада у настави пресудно утиче на развој историјских процедуралних знања.

Студија коју је реализовала Роси Тарнер-Бизет (Rosie Turner-Bisset, 2005) изузетно је важна за практичну примену новог приступа учења историјских садржаја са аспекта развијања историјског мишљења. Ауторка је у настави за најмлађи школски узраст применила своје теоријске поставке о категоријама различитих нивоа знања, преко којих се развија историјско мишљење. На тај начин је указала да је употребом различитих приступа могуће од најмлађег школског узраста постизати надградњу знања, од нижих и виших супстантивних до највиших

синтаксичких знања.

Истраживања с аспекта развоја историјског мишљења на млађем основношколском узрасту домаћих аутора су релативно ретка и новијег су датума. Истраживачки рад Сање Благданић (Благданић, 2014) под називом *Историјски садржаји у настави природе и друштва* анализира дидактичко-методичку стратегију рада на историјским садржајима у настави природе и друштва, водећи рачуна о специфичностима историјске науке и могућностима да се радом на овим садржајима остваре знатно шири циљеви од усвајања чињеничног знања. На основу резултата емпиријског истраживања ауторка представља посебан модел методичког приступа историјским садржајима у млађим разредима основне школе. Модел рада на историјским садржајима у настави природе и друштва је утемељен на категоријама историјског мишљења. Различитим техникама попут анкетирања учитеља, тестирања ученика ауторка указује на предности рада и дефинисане стратегије на садржајима историјског карактера.

Банђур и Благданић (Банђур и Благданић, 2014) анализирали су однос глобалних и националних историјских догађаја у настави природе и друштва, кроз анализу садржаја уџбеника (основни текст и сликовни елемент). Добијени резултати указују да основни текст и сликовни елементи у анализираним уџбеницима за природу и друштво нису довољно у функцији разумевања глобалних и националних историјских догађаја. Дошли су до закључака да се систем историјских појмова искључиво гради путем низа историјских догађаја, што може довести до тога да ученици схвате разлоге историјских промена искључиво као функцију протока времена и да у великој мери концепција историјских садржаја у наставном програму за природу и друштво утиче на описана решења аутора уџбеника.

Свеобухватном анализом наставних планова и програма и уџбеника од 2010. - 2012. год. (Бешић, Решковац, 2012) за основно и средње образовање рађеном у Црној Гори указано је на низ недостатака. Уџбеници су анализирани и упоређивани по одређеним индикаторима који карактеришу активно учење као што су самостално проналажење информација, упоређивање, анализирање, издвајање елемената из целине, структуирање, каузално објашњавање, тумачење и интерпретација, примењивање, креирање и евалуирање. Меморисање је било издвојено као негативни индикатор. Испоставило се да су индикатори активног учења слабо заступљени у наставним програмима, али да их је мање него у уџбеницима за основну школу. Резултат анализе упућује на чињеницу да је декларативно знање још увек доминантан когнитивни ниво у уџбеницима за основну школу у Црној Гори.

Обимније истраживање за уџбенике у Црној Гори рађено је само за уџбенике историје за период од 1945 - 2012. год. (Вуковић, 2015). Истраживање је показало да су ученици учили историју из уџбеника совјетских аутора од 1945. до 1950. год.; од 1951. до 2000. год. из уџбеника југословенских аутора, док од 2001. год. из уџбеника црногорских аутора. Преко 100 уџбеника чинио је узорак преко којег је утврђена веза између политичких режима на власти и приказа историје у црногорским уџбеницима историје за период од 67 година.

Литература:

1. Лернер, И. Я. (1982). *Развитие мышления учащихся в процессе обучения истории*. Пособие для учителей, Просвещение. Москва, 170-190.
2. Levstik, L. (1986). Teaching history: A Definitional and Developmental Dilema, In: *National Council for the social studies, Bulletin*, Washington, 68-84.

3. Downey, T. M. (1986). *Time, Space and Culture*. U: Social Education, 50, br.7, 490-501.
4. Bain, R. (1996). Into the Breach: Using Research and Theory to Shape History Instruction. In: *Social Education*, 60 (5), Washington. DC: National Council for the Social Studies. 296–300.
5. Lee, P., & Ashby, R. (2000). *Progression in historical understanding ages 7-14*, U: P. Stearns, P. Seixas, S. Wineburg, Knowing, Teaching, and Learning History: National and International Perspectives, New York, 199-222.
6. Turner, Bisset, R. (2005). *Creative teaching history in the primary classroom*, David Fulton Publishers, Routledge, New York, 20-130.
7. Благданић, С. (2014). *Историјски садржаји у настави природе и друштва*, Учитељски факултет у Београду, Београд, 43-199.
8. Банђур, В., Благданић, С. (2014). Однос глобалних и националних историјских догађаја и развој историјског мишљења у настави природе и друштва. У: Милисављевић, В. (ур.). *Наука и глобализација*. Зборник радова са Научног скупа Пале: Филозофски факултет. (809-820).
9. Бешић, М., Решковац, Т. (2012). *Евалуација реформе образовања у Црној Гори (2010-2012)*, ФОСИ, 26-29.
10. Вуковић, В. (2015). *Европа у црногорским уџбеницима историје 1945-2012*, ЗУНС, Подгорица 58-178.

1.5. Оцена научне заснованости теме докторске дисертације:

Предложена тема, *Уџбеници о природи и друштву у функцији развоја историјског мишљења*, а према увиду у документацију коју је поднео кандидат, представља вредно и оригинално дело, теоријско и емпиријско истраживање које разматра веома значајно питање и актуелан проблем теорије и праксе наставе природе и друштва у млађим разредима основне школе и Методике наставе природе и друштва. Тема се бави уџбеницима природе и друштва, тј историјским садржајима који су у функцији развоја виших нивоа мишљења, у овом случају развојем историјског мишљења.

Нацрт докторске дисертације се састоји из три дела. Први део се бави историјским садржајима у млађим разредима основне школе и уџбеником који посредује не само знања већ и начин развијања историјског мишљења код деце. У овом раду уџбеник се не третира у функцији преношења већ конструкције знања, тј рад се не бави само оним шта се посредује већ и како се тај садржај посредује ученику. Код развојно формативне функције уџбеника доминантан принцип је стварање услова за конструкцију знања и развој виших нивоа мишљења. Нацрт указује да кандидат има осетљивост и разумевање повезаности конструкције уџбеника и природе знања, у овом случају у питању су историјски садржаји.

Други део рада је истраживачки. У истраживању су примењене две основне методе: *Метода теоријске анализе* и *Дескриптивно-аналитичка метода*. Теоријском анализом се разматрају теоријски и практични радови у циљу: критичког увида развоја уџбеника као културно-потпорног средства којим се подстиче мисаони развој код ученика, сагледава њихова

улога у усвајању знања из области друштвених наука и промене у обликовању уџбеника и начину презентације друштвених садржаја. Узимајући у обзир увид у постојеће теоријске и практичне радове о функцији уџбеника у развоју историјског мишљења ова метода служи као основ за формулисање концептуалног оквира истраживања.

Дескриптивно-аналитичка метода омогућава систематско сагледавање начина на који су историјски садржаји представљени у уџбеницима из предмета Природа и друштво, који су били у употреби у црногорским основним школама у периоду од 1991. до школске 2023/24. год. Циљ ове методе јесте да се објективно и темељно прикаже постојеће стање, односно да се идентификују карактеристике уџбеника релевантне за развој историјског мишљења код ученика млађег школског узраста.

У намери да се испита функција уџбеника о природи и друштву с аспекта давања подршке развоју историјског мишљења, у истраживању су примењене технике: *анализа садржаја и тестирање*.

Кандидат је кроз опис метода истраживања показао компетентност у методолошком и научном смислу.

Трећи део рада се односи на практичну примену добрих теоријских модела и примера за праксу у неким будућим уџбеницима.

Имајући у виду све наведено Комисија сматра да предложена тема *Уџбеници о природи и друштву у функцији развоја историјског мишљења* представља важан проблем, актуелан и релевантан како за теорију тако и за праксу. Мишљења смо да тема и нацрт испуњавају услове да буду прихваћени за израду докторске дисертације.

2. Подаци о кандидату

2.1. Име и презиме кандидата:

Вања Вуковић

2.2. Студијски програм докторских академских студија и година уписа:

Доктор наука-методика разредне наставе, 2021

2.3. Биографија кандидата (до 1500 карактера):

Вања Вуковић је рођена 20.08.1972. године у Подгорици, где је завршила основну и средњу школу. Дипломирала је на Филозофском факултету у Никшићу, одсек за историју и географију, и стекла звање професора историје и географије. Магистрирала је на Факултету политичких наука у Подгорици, на тему „Представа Европе у црногорским уџбеницима историје од 1945. до 2012. године“, чиме је стекла звање магистра политичких наука. Почетак каријере обележила је радом у основној школи „Драгиша Ивановић“ и Гимназији „Слободан Шкеровић“. Од 2015. године запослена је као музејски педагог у ЈУ Музеји и галерије Подгорице, а 2021. године стекла је звање музејски педагог-саветник. Од 2011. до 2016. године била је председница Удружења професора историје Црне Горе.

Тренер-едукатор Центра за демократију и помирење у Југоисточној Европи (CDRSEE) постала је 2012. године. Уредница је првих часописа за црногорске професоре историје *Херодот I* и *Херодот II*. На међународним конгресима организованим од стране Европског удружења професора историје (EUROCLIO), презентovala је радове као што су „Culture through history“ на конференцији у Анталији 2012. године, те „Multiperspectivity in Montenegrin history textbooks“ на конференцији у Охриду 2013. године. Ауторка је научних монографија: *Европа у црногорским уџбеницима историје 1945-2012*, *Културна баштина Башића* као и додатних дидактичких

материјала за наставу историје, укључујући документарно-игране филмове: *Културни идентитет Подгорице* (2015), *Умјетнички доживљај средњовјековне црногорске прошлости* (2017) и *Историјске тајне Скадарског језера I* (2020).

2.4.Преглед научноистраживачког рада кандидата (до 1500 карактера):

Вања Вуковић је до сада објавила више ауторских радова који припадају ужој научној области докторске дисертације. Најзначајнији је рад у форми научне монографије „Европа у црногорским уџбеницима историје 1945–2012. године“, у којем се анализира представљање европске прошлости у наставним програмима и уџбеницима. Истраживање је показало да је доминантна политичка и ратна историја, док је културна историја потиснута.

У раду „Нет генерација и систем знања“ анализирају се начини на које ученици старијих разреда основне школе користе информационе технологије у процесу учења. На узорку од 450 ученика, добијени резултати указују на снажан утицај интернета као извора знања и формирања ставова. Ученици сматрају да је интернет поуздан, а традиционално образовање виде као мање функционално без интеграције дигиталних ресурса.

Рад „Мултимедијални приступ у настави историје“ бави се односом ученика и наставника према коришћењу медија у настави. Истраживање у пет основних школа показало је да преко 80% ученика преферира мултимедијални модел наставе, уз образложење да је таква настава занимљивија и боље разумљива. Ипак, већина наставника указује на недостатак ресурса и слаб системски подстицај за коришћење медија.

Рад „Прилагођеност основношколских уџбеника историје когнитивном развоју ученика“ се бави анализом актуелних уџбеника историје за основну школу у Црној Гори са становишта њихове усаглашености са теоријама когнитивног развоја Жана Пијажеа и Лава Вигоцког. Посебна пажња усмерена је на дидактичку апаратуру уџбеника, односно на захтеве и задатке у њиховом садржају, као и њихов потенцијал да подстакну различите мисаоне операције код ученика. На основу добијених података, указује се на неопходност даљег прилагођавања уџбеничких садржаја специфичном узрасту ученика и интензивнијег подстицања њихових виших когнитивних функција ради пунијег интелектуалног развоја.

2.5.Списак објављених научних радова кандидата из научне области из које се пријављује тема докторске дисертације (аутори, наслов рада, назив часописа, волумен, година објављивања, странице од-до, DOI број¹, категорија):

Вуковић, В. (2015). *Европа у црногорским уџбеницима историје*. Научна монографија. Завод за уџбенике и наставна средства, Подгорица, 220 стр. ISBN 978-86-303-1901-3, COBISS.CG-ID 28456720, M42.

Вуковић, В. (2008). Мултимедијални приступ у настави историје. Прегледни истраживачки рад.

¹ Уколико публикација нема DOI број уписати ISSN и ISBN

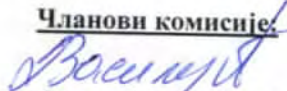
<i>Васпитање и образовање, часопис за педагошку теорију и праксу</i>, бр. 2, ЗУНС, Подгорица, Вол. (непознато), 105–123. YU ISSN 0350-1094. Доступно на: https://zuns.me/sites/default/files/vaspitanje-i-obrazovanje/documents/Br%202.pdf, Шћекић, М., Андријашевић, Ж., Вуковић, В. (2016). <i>Уџбеник за четврти разред гимназије</i>. ЗУНС, Подгорица, 80 стр. ISBN 978-86-303-1958-7, COBISS.CG-ID 30827536. Доступно на: https://zuns.me/product/g4-04a-istorija-%E2%80%93-ud%C5%BEbenik. Вуковић, В. (2020). <i>Културна баштина Балишића - историјски алманах</i>. Научна монографија, ЈУ Музеји и галерије, Подгорица. 83 стр. ISBN 9940590598, 9789940590598, COBISS.CG-ID 34347024. Доступно на: https://platformknjiga.me/sr/vanja-ve%C5%A1ovi%C4%87-vukovi%C4%87, M42. Вуковић, В. (2013). Мултимедији и настава историје. Прегледни истраживачки рад. <i>Часопис-приручник за наставнике историје</i>, бр. 1, ХИПМОИТ, Подгорица, Вол. 1, 4-7. ISSN: 2336-923X = HERODOT, COBISS.CG-ID 2202192. UDK 94: 37-051. Вуковић, В. (2013). Средњовјековни градови - мултимедијални приступ, практични рад у настави. <i>Часопис-приручник за наставнике историје</i>, бр. 2, ХИПМОИТ, Подгорица, Вол. 2, 9-11. ISSN: 2336-923X = HERODOT, COBISS.CG-ID 2202192. UDK 94: 37-051. Вуковић, В. (2024). Нет генерација и систем знања. Прегледни истраживачки рад. <i>Васпитање и образовање, часопис за педагошку теорију и праксу</i>, бр. 4, ЗУНС, Подгорица. Вол. (непознато), 145-170. UDK: 004:37. Доступно на: https://zuns.me/sites/default/files/vaspitanje-i-obrazovanje/documents/Vaspitanje%20i%20obrazovanje%202024-4%20%5Bunutra%5D.pdf ERIH + Вуковић, В. (2025). Прилагођеност основношколских уџбеника историје когнитивном развоју ученика. <i>Учење и настава</i>, KLETT, друштво за развој образовања, Београд, (2025), 107–122. ISSN 2466-2801. UDK 37 (497.11). Категорија: M52. Доступно на: http://www.klettobrazovanje.org/wp-content/uploads/2025/11/%C4%8Casopis-U%C4%8Denje-i-nastava_2025.pdf
2.6. Оцена испуњености услова кандидата у складу са студијским програмом, општим актом факултета и општим актом Универзитета (до 1000 карактера):
Вања Вуковић је испунила све услове прописане Правилником о пријави, изради и одбрани докторске дисертације Универзитета у Крагујевцу, чл 5.
3. Подаци о предложеном ментору
3.1. Име и презиме предложеног ментора:
Снежана Маринковић
3.2. Звање и датум избора:
Редовни професор, 30. 12. 2010.
3.3. Научна област/ужа научна област за коју је изабран у звање:
Педагошке и андрагошке науке/Педагогија, дидактика, методике
3.4. НИО у којој је запослен:

Педагошки факултет у Ужицу Универзитета у Крагујевцу
3.5. Списак референци којима се доказује испуњеност услова за ментора у складу са Стандардом 9 (аутори, наслов рада, назив часописа, волумен, година објављивања, странице од-до, DOI број, категорија): 1. Vasilijevic, D., Sudzilovski, D., Marinkovic, S. (2016). Uticaj kvantitativnih postupaka na vkalitet naučnoistraživačkog rada univerzitetskih nastavnika, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Collection of Papers of the Faculty of Philosophy. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet, str. 67–86 [UDK 316.64-057-4:378.126(497.11); ISSN 0354-3293; DOI 10.5937/ZRFFP46-12091] M52 2. Васиљевић Благојевић, М., Маринковић, С., Перчић, К. и Лучић, В. (2016). Транзиција и проблем одлива мозгова из перспективе студената приватног универзитета, Настава и васпитање, LXV(1), Педагошко друштво Србије, стр. 197–210 [UDK 316.344.34-057.875:314.15(497.11)“2015”; DOI 10.5937/nasvas 1601197V; ISSN 0547-3330; COBISS.SR-ID 6026754] M24 3. Purić, D., Marinković, S. (2017). Mobilnost studenata učiteljskih i pedagoških fakulteta. U: S. Rutar, S. Čotar Konrad, T. Štemberger i S. Bratož (ur.): Vidiki internacionalizacije in kakovosti v visokem šolstvu. Koper: Univerza na Primorskem, (49–64) [ISBN 978-961-7023-31-2] M14 4. Marinković, S., Marinković, T. & Zlatić, L. (2018). Content Componenst of the Convention of the Rights of the Child and Folk Pedagogy in Function of Pupils Development, Зборник радова, 21(20). Ужице: Педагошки факултет, стр. 31–46 [UDK 342.726-053.4:373.2; ISSN 2560-550X; COBISS.SR-ID 272936204] M52 5. Ерић, М. и Маринковић, С. (2018). Дете и одрасли у светлу феноменолошких схватања М. Мерло-Понтија, Иновације у настави, XXXI(4), стр. 89–102 [UDK 159.922; ISSN 0352-2334; doi 10.5937/inovacije1804089E] M51 6. Маринковић, С, Пурић, Д. и Костић, Љ. (2021). Percepcija uloge uspanke u razvoju deteta predškolskog uzrasta iz ugla vaspitača. U: S. Rutar, D. Felda, M. Rodela, N. Krmac, M. Marović, K. Drljić (ur.): Prehodi v različnih socialnih in izobraževalnih okoljih. Koper: Založba Univerze na Primorskem, 157–173 (ISBN 978-961-293-093-6; UDK 37.01(082)). M33 7. Maričić, S, Milinković, N. & Marinković, S. (2022). Online Math Lessons in Junior Grades of Primary School amid the COVID-19 Pandemic in J. Drobnič, S. Pelc, M. Kukanja Gabrijelčić, K. Česnik, T. Vršnj Perše & T. Volmut (eds). Education during the Time of Covid-19 (81–96). [ISBN 978-961-293-166-7; UDC 37(497.7)“2020/2022”(082); 37.018.43(497.4)(082). COBIS.SI.ID 120260611] M14 8. Пурић, Д., Костић, Љ. и Маринковић, С. (2022). Искуства учитеља у коришћењу електронске књигеу измењеном друштвеном контексту. Узданица, XIX/1, 283–301. [ISSN 1451-673X; УДК 37.091.321:37.018.43; DOI 10.46793/Uzdanica19.1.283P] M51 9. Пурић, Д., Костић, Љ. и Маринковић, С. (2022) Digitalna (r)evolucija u kontekstu osnovnoškolskog obrazovanja – stavovi učitelja i studenata učiteljskih i pedagoških fakulteta. Sociološki pregled, LVI(4), 1405–1432 [doi: 10.5937/socpreg56-39129; ISSN 0085-6320; COBISS.SR-ID – 107504649]. M23 10. Stamatović, J., Marinković, S. & Žunić Cicvarić, J. (2023). Child rights education in Serbian schools. South African Jurnal of Education, 43(4), https://doi.org/10.15700/saje.v43n4a2176 M23
3.6. Списак референци којима се доказује компетентност ментора у вези са предложеном темом докторске дисертације (аутори, наслов рада, назив часописа, волумен, година објављивања, странице од-до, DOI број, категорија): 1. Marinković, S, Marinković, T. & Zlatić, L. (2018). Content Components of the Convention of the Rights of the Child and Folk Pedagogy in Function of Pupils Development, Зборник радова, 21(20). Ужице: Педагошки факултет, стр. 31–46 [UDK 342.726-053.4:373.2; ISSN 2560-550X;

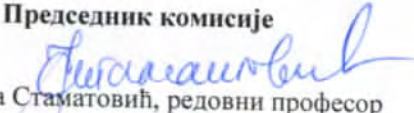
COBISS.SR-ID 279236204] M52
2. Ерић, М. и Маринковић, С. (2018). Дете и одрасли у светлу феноменолошких схватања М. Мерло-Понтија, Иновације у настави, XXXI(4), стр. 89–102 [UDK 159.922; ISSN 0352-2334; doi 10.5937/inovacije1804089E] M51
3. Пурић, Д., Костић, Љ. и Маринковић, С. (2022). Искуства учитеља у коришћењу електронске књиге у измењеном друштвеном контексту. Узданица, XIX/1, 283–301. [ISSN 1451-673X; УДК 37.091.321:37.018.43; DOI 10.46793/Uzdanica19.1.283P] M51
4. Пурић, Д., Костић, Љ. и Маринковић, С. (2022). Digitalna (r)evolucija u kontekstu osnovnoškolskog obrazovanja – stavovi učitelja i studenata učiteljskih i pedagoških fakulteta. Sociološki pregled, LVI(4), 1405–1432 [doi:10.5937/socpreg56-39129; ISSN 0085-6320; COBISS.SR-ID – 107504649]. M23
5. Stamatović, J., Marinković, S. & Žunić Cicvarić, J. (2023). Child rights education in Serbian schools. South Africa Jurnal of Education, 43(4), https://doi.org/10.15700/saje.v43n4a2176 M23
3.7. Да ли се предложени ментор налази на Листи ментора акредитованог студијског програма ДАС?
ДА
3.8. Оцена испуњености услова предложеног ментора у складу са студијским програмом, општим актом факултета и општим актом Универзитета (до 1000 карактера):
Проф.др Снежана Маринковић, редовни професор за научну област Педагогија, дидактика, методике на Педагошком факултету у Крагујевцу налази се на листи ментора акредитованог студијског програма докторских академских студија и испуњава све прописане услове да буде ментор за вођење докторских дисертација у складу са стандардом 9 за акредитацију докторских студија. Увидом у списак референци уочава се да су сви радови предложеног ментора из уже научне области којој припада тема др дисертације. Посебно издвојени радови из библиографије указују да је компетентна за вођење кандидата на предложеној докторској дисертацији. Предложени ментор има искуство у две одбрањене докторске тезе и тренутно нема ангажовање на другим докторским дисертацијама. Имајући све наведено у виду Комисија констатује да су испуњени сви услови из члана 7. Правилника о пријави, изради и одбрани докторске дисертације Универзитета у Крагујевцу и да је предложени ментор, проф.др Снежана Маринковић, компетентна да води предложену докторску дисертацију.
4. Подаци о предложеном коментору
4.1. Име и презиме предложеног коментора:
[унос]
4.2. Звање и датум избора:
[унос]
4.3. Научна област/ужа научна област за коју је изабран у звање:
[унос]
4.4. НИО у којој је запослен:
[унос]
4.5. Списак референци којима се доказује испуњеност услова коментора у складу са Стандардом 9 (аутори, наслов рада, назив часописа, волумен, година објављивања, странице од-до, DOI број*, категорија):
[унос]

4.6.Списак референци којима се доказује компетентност коментора у вези са предложеном темом докторске дисертације (аутори, наслов рада, назив часописа, волумен, година објављивања, странице од-до, DOI број, категорија):
[унос]
4.7. Да ли се предложени коментор налази на Листи ментора акредитованог студијског програма ДАС?
[изаберите]
4.8.Оцена испуњености услова предложеног коментора у складу са студијским програмом, општим актом факултета и општим актом Универзитета (до 1000 карактера):
[унос]
5. ЗАКЉУЧАК
На основу анализе приложене документације Комисија за писање извештаја о оцени научне заснованости теме и испуњености услова кандидата и предложеног ментора предлаже да се кандидату Вањи Вуковић одобри израда докторске дисертације под насловом „Уџбеници о природи и друштву у функцији развоја историјског мишљења” и да се за ментора/коментора именује Снежана Маринковић, редовни професор / [име и презиме коментора], [звање].

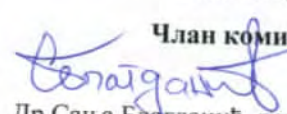
Чланови комисије:

 Др Данијела Василијевић, редовни професор
 Педагошки факултет у Ужицу, Универзитет у
 Крагујевцу
 Педагогија

Председник комисије

 Др Јелена Стаматовић, редовни професор
 Педагошки факултет у Ужицу, Универзитет у
 Крагујевцу
 Педагогија

Члан комисије

 Др Сања Благданић, редовни професор
 Факултет за образовање учитеља и васпитача
 Универзитет у Београду
 Методика наставе природе и друштва ;

Члан комисије